

A könyvtárügy várható legfontosabb eseményei 2002-ben*

A 2002. év kiemelkedő eseménye az Országos Széchényi Könyvtár, a nemzeti könyvtár alapításának 200. évfordulója. Öröm és büszkeség, hogy a nemzeti gyűjteményünk – megegyezve a hasonló európai gyűjteményekkel – már ennyi idős. Jelzi ez a könyvtárak fejlődésének azt a kontinuitását, ami átível jó és rossz történelmi korszakokat, elveszített és megnyert harcokat és azokból győztesen, gyarapodva kerül ki. Jelzi a szakma egyszeriségét és mindenkori fontosságát. A kétszáz év mellett a megyei könyvtárak alapításának 50. évét is ünnepeljük. A politikai szándék szülte megyei központi könyvtárak mára a területi információszolgáltatás és dokumentumellátás meghatározó, központi szerepkörű intézményeivé váltak.

A köszöntők után arról szeretnék beszélni, hogy 2002-ben mi várható azokon a területeken, amelyeket a stratégiai fejlesztési területeinkben kiemelt területként kezelünk, illetve mi történt az elmúlt évben, aminek a következményei ebben az évben lesznek érezhetőek.

Három olyan területet emelek ki, amelyeken a legtöbb változás történt.

Elsőként nézzük *a jogi szabályozást*. Vannak olyan, a 2001. év második felében hozott jogszabályok, amelyeknek tudhatóan jelentős következményei lesznek. Ilyen a *2001. évi LXII., a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény*. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma könyvtári osztálya elképzelése a kezdetektől az volt, hogy minden olyan lehetőséget és jogot biztosítsunk a szomszédos államokban élő magyaroknak, amit a Magyarországon élőknek is biztosítunk. Bizonyára nem lepődnek meg azon, hogy a törvény 4. §-ában, a nyilvános könyvtári szolgáltatások alapszolgáltatásainak felsorolásakor azt látják ebben az új törvényben, amit a könyvtári törvényből már nagyon jól ismernek. A hazai könyvtári törvény azon rendelkezését, amely a nyilvános könyvtárak alapszolgáltatásairól szól – 56. § (1), (2) –, kiterjesztettük a határon túl élő magyarokra. A könyvtári törvényben az alapszolgáltatás a könyvtárlátogatáshoz kapcsolódik. Ezek azok a szolgáltatások, amelyeket a magyar állampolgárok beiratkozási díj nélkül vehetnek igénybe.

Az elmúlt év decemberében a minisztérium elkészítette a 23/2001. (VII. 5.) NKÖM rendeletet, amely a törvényt értelmezi. A rendeletben megismételtük, hogy azok a kedvezmények érvényesek a határon túli magyarokra, amelyeket a határon belüli honpolgárok élveznek. Melyek ezek a kedvezmények?

(Folytatás a 2. oldalon.)

A TARTALOMBÓL

Hogyan használjuk az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer Lelőhely-adatbázisát? 2. rész

Az Elektronikus Információszolgáltatás (EISZ)

Szakmai nap a könyvtárak teljesítményéről
Félegyházán

Az életnek olvasunk

Mesemondó gyerekek
találkozója Halason

Egyházi könyvtárak
bemutakozása, adatbázisai

2002/1

* Elhangzott január 23-án az Országos Széchényi Könyvtárban, az Informatikai és Könyvtári Szövetség Tudományos és Szakkönyvtári Tagozatának ülésén.

(Folytatás az 1. oldalról)

Az első paragrafus a diákokról szól, ez a diákigazolvánnyal járó, általunk jól ismert, 50%-os kedvezmény. A harmadik paragrafus arról a bizonyos kitüntetett kedvezményről szól, amely szerint a közgyűjteményekben dolgozókat együtt kezeljük, tehát például a muzeológus térítés nélkül látogathatja a könyvtárat, a könyvtáros a múzeumot. A negyedikre külön felhívom a figyelmüket. E szerint a fenntartó egyéb kedvezményeket is adhat. Mondhatja például, hogy náluk még a másolás is ingyen van bárki számára, de amennyiben azt a kedvezményt megadja a hazai állampolgároknak, pontosan ugyanaz kell hogy érvényes legyen a határon túli magyarokra is.

A magyar igazolványt egyébként úgy készítették el, hogy a kultúrára vonatkozó kedvezmény nem szerepel benne, ezért készül majd egy kis külön igazolvány (hasonlóan a diákigazolványhoz), amellyel igazolni tudják majd, hogy hol dolgoznak, könyvtárosok-e vagy muzeológusok. A tárca illet készíti majd a közgyűjteményekben dolgozó magyar állampolgárok számára is, így meg fognak szünni az igazolással kapcsolatos, ma még tapasztalható anomáliák. Tehát ennyit kell tudni a határon túli magyaroknak szóló kedvezményekről és a jogszabályról.

A következő törvény, amelyről tudnunk kell, a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről. Ez azért izgalmas, mert a könyvtári muzeális dokumentumok helyzetét rendezi, és mert egy kicsit változtatott a 1997. évi CXL. törvény egyes részein, de egy szót sem változtatott a könyvtári részen. Először is megváltoztatta a kulturális törvényünk címét. Miután a kulturális javakról szóló rész onnan kikerült és bekerült a LXIV. törvénybe, ez a kifejezés a kulturális törvény címéből is kimaradt.

Minket két területen érint az új törvény, és ez azon intézmények számára fontos, amelyekben muzeális dokumentumokat őriznek. Hogy mit tekintünk muzeális dokumentumnak, azt az 1/1967. (VI. 18.) MM rendelet határozta meg. (Itt is látszik a könyvtári kontinuitás, ami akkor muzeális dokumentum volt, az most is az, legfeljebb a kör bővül.) A törvény egyrészt arról rendelkezik, hogy a könyvtári gyűjteményekben őrzött muzeális dokumentumok védettnek minősülnek, másrészt magáról a védettségi eljárásról. A törvény 91. §-a a kormány számára ad további felhatalmazást jogszabályok alkotására, a 93. §

pedig a kulturális örökség minisztere számára. Az NKÖM rendeletben fogja szabályozni a kezelés és a nyilvántartás módját. Ennek a jogszabálynak az előkészítése igen körültekintő munkát igényel. A megfelelő előkészítés érdekében működik egy munkabizottság a könyvtári osztály mellett, melynek tagjai az Országos Széchényi Könyvtárból, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárából, egyházi gyűjteményekből stb., tehát azokból a gyűjteményekből kerültek ki, amelyekben muzeális dokumentumokat őriznek, és akik amellet, hogy napi rendszerességgel foglalkoznak ilyen dokumentumokkal, kiváló szakmai ismeretekkel is rendelkeznek. A minisztérium jogalkotási terve szerint ez a jogszabály az első félév során születik meg. A szakmai szervezetek már véleményezték is egy előzetes tervezetét.

Egy következő, mindannyiunkat érintő terület: a szakfelügyelet. A könyvtári szakfelügyeletről szóló jogszabály megjelenése után – 14/2001. (VII. 5.) NKÖM rendelet – és a szakfelügyelet tényleges megindítása után azt várjuk, hogy kiderüljön, mi történt a könyvtárügyben és mi történt egy-egy könyvtárban az új jogi szabályozás, az új fejlesztések hatályba lépése óta. Sok feladat áll ezzel kapcsolatban is mindannyiunk előtt.

Kérdéseken keresztül ismertetem a szakfelügyelet néhány jellemző vonását.

Mire fog vonatkozni a szakfelügyelet az első időszakban? Azokra a nyilvános könyvtári feladatként és alapfeladatként megfogalmazott tevékenységekre, amelyekről a törvény és a követő jogszabályok rendelkeznek. Először azt fogjuk megvizsgálni, hogy a nyilvános könyvtári követelmények miképpen érvényesülnek. A nyilvános könyvtári jegyzékben ma számon tartott 1851 könyvtár ténylegesen teljesíti-e a jogszabályi követelményeket?

A szakfelügyelet értékeli és ellenőrzi. Az értékelés egyrészt szakmai segítséget nyújt, másrészt irányt mutat a fenntartó számára. Mindannyian látni fogjuk, hogy hol vannak azok a hiányosságok, amelyek miatt egy-egy intézmény nem tudja teljesíteni az alapító okiratában felsorolt feladatokat.

A jogszabály egyértelműen rendelkezik arról, hogy a szakfelügyeletet az NKÖM Közgyűjteményi Főosztály könyvtári osztálya irányítja, a szakfelügyelet finanszírozási forrása is az NKÖM

költségvetésében van. Sokszor elmondom, hogy bár igaz az, hogy ezek a finanszírozási források lehetnének nagyobbak is, mégis tény, hogy minden új, a rendszer megfelelő működése érdekében végzendő feladathoz forrást is rendelünk. A szakfelügyelethez szükséges pénzügyi háttér minden évben az NKÖM költségvetésében jelenik meg.

Kik végzik a szakfelügyeletet? Csak szakértők lehetnek szakfelügyelők, azok, akik a minisztérium által meghirdetett szakfelügyeleti tanfolyamot sikeresen elvégezték. Meggyőződésem, hogy ez is hozzájárul ahhoz a színvonal-emeléshez, amelyet mindannyian célként tűztünk ki, akik ezen a területen dolgozunk. A szakfelügyeletet vezető szakfelügyelő és szakfelügyelők végzik.

Egyszerűbb a helyzet a megyék esetében. A megyei könyvtárak már mindenütt kijelöltek egy vezető szakfelügyelőt (ez gyakran az igazgató). Egy-egy megye területén a szakfelügyelet szervezése kevésbé bonyolult, mint a tudományos és szakkönyvtárak, a felsőoktatási könyvtárak esetében. Ez utóbbiaknál minden alkalommal eseti megbízással fogunk majd kijelölni egy-egy vezető szakfelügyelőt.

A vezető szakfelügyelő mindig annak a könyvtártípusnak a szakértője, ahol a szakfelügyeleti vizsgálat folyik. Az nem fordulhat elő, hogy például egy egyetemi könyvtárban ne egyetemi könyvtáros legyen a vezető szakfelügyelő, hiszen a cél az, hogy pontos szakmai képet kapjunk.

A jogszabály eleve kijelöl intézményeket a szakfelügyeleti vizsgálatban való részvételre. Ilyen a Könyvtári Intézet és a megyei könyvtárak, az iskolai könyvtárak esetében az OPKM.

Az iskolai könyvtárakról szólva érdemes megemlíteni az Oktatási Minisztérium által létrehívott tárcaközi bizottságot, amelynek munkájában iskolai könyvtárosok, könyvtáros szakmai szervezetek, az ágazati irányítás és az OM képviselői vesznek részt. Ez a bizottság már kidolgozta az iskolai könyvtárakra vonatkozó szakfelügyelői szempontrendszerét.

A szakfelügyelet – többek között – a minőségmenedzsment egyik elemére, a szolgáltatások mennyiségi és minőségi mutatói alapján kialakított szolgáltatási előírások ellenőrzésére épül majd. A tárca ennek megvalósíthatósága érdekében megbízta a Könyvtári Intézetet, hogy alakítson szakértő bevonásával a különböző könyvtár-

típusok képviselőiből teljesítménymérési munkacsoportot, és koordinálja a könyvtárak teljesítménymérési munkálatait. Ennek az az elsődleges célja tehát, hogy megtanulva egy új módszert, olyan normatívákat alakíthassunk ki, amelyek a szolgáltatási előírások alapjaként a szakfelügyeleti vizsgálatok értékelését és a hasonló körülmények között működő, azonos könyvtártípusok összehasonlíthatóságát teszik lehetővé. A későbbiekben a szakfelügyelet kiterjed a minőségmenedzsment alapú önértékelésre is.

Egyébként a megyei könyvtárakkal a szerződés megkötése megtörtént, a megyére vonatkozó szakfelügyeleti vizsgálatok terve is elkészült, jelenleg egyeztetések folynak a könyvtárak és a könyvtári osztály között, és az év első negyedében elkezdődhet a munka. A következő lépés a felsőoktatási könyvtárak és az országos szakkönyvtárak területe, de előtte mindenképpen lesz egy minisztériumi megbeszélés, ahol szeretnénk kötetlenül végigbeszélni ennek a területnek a speciális kérdéseit. Mert miközben szakmailag ezek a könyvtárak hasonlóak, a fenntartás és a szervezeti kérdések szempontjából mégiscsak erősen különböznek egymástól.

Eddig a jogszabályokról beszéltem, most átértek egy másik meghatározó kérdéskörre, az *Országos Dokumentumellátási Rendszerre (ODR)*.

Tulajdonképpen jogszabályhoz kapcsolódik ez is, mert meg kívánjuk jelentetni az ODR-ről szóló kormányrendeletet. Jól tudják, hogy az 1997. évi CXL. törvényben van egy felhatalmazás arra, hogy kormányrendelet készüljön az ODR működéséről és miniszteri rendelet az ellátással kapcsolatos eljárási formákról. Szakmai konszenzus volt a tárgyban is, hogy várjuk meg, miképpen működik az ODR, lássuk, hogy melyek azok a pontok, ahol a szabályozás szükségzerű. Az ODR munkabizottság a múlt évben végzett egy nagyon hatékony és tanulságos felmérést az ODR-ben részt vevő ötvenhat könyvtár szerepéről, arról, hogy mit tudtak teljesíteni és mit nem, a szolgáltatásuk az állami támogatás következtében mennyire növekedett, és ez miképpen követhető nyomon a könyvtári ellátás rendszerében.

Az derült ki, hogy azokat a kérdéseket kell kormány szinten szabályozni, amelyek túlmutatnak egy-egy könyvtár saját, specifikus feladatain, az ODR ötvenhat könyvtárát figyelembe véve a fenntartói kör szempontjából különböző tár-

cákhoz vagy köztestülethez, önkormányzatokhoz tartoznak. Ilyen szempont az ODR tagkönyvtár státusa, esetleges megszüntetésének lehetősége, átszervezésének kérdése stb.

Az ODR a könyvtári rendszer központja, ez a dokumentumellátási szolgáltatás teremti meg a szolgáltatási egységet a nyilvános és a nem nyilvános könyvtárak között. Ezért tehát ennek az ötvenhat könyvtárnak a léte nem lehet kiszolgáltatva egy-egy fenntartónak, garanciákat kell beépíteni a működésükbe. Ez az egyik, amire ki kell terjednie a jogszabálynak.

A másik az igazgató kinevezési eljárása. Az ODR esetében az ágazati irányításnak jelentős szerepe van, tehát itt mindenképpen ragaszkodni kell ahhoz, hogy az ágazati irányítás képviselője vegyen részt a folyamatban.

Fontos, hogy jogszabályban szerepeljen az ODR könyvtárak költségvetési támogatása is, és kiemelten fontosnak tartom a munkabizottság működésének jogszabályba iktatását. A munkabizottság tesz ugyanis évente javaslatot a támogatások prioritására és a javasolt összegekre.

Az ODR-rel kapcsolatban beszélnem kell egy újfajta, egységes, egyszerre több területen induló PR-tevékenységről is. Jelenleg ugyanis azt tapasztalhatjuk, hogy nem csupán az olvasók, de gyakran a könyvtárakban dolgozó kollégák sem tudnak eleget a szolgáltatásról. (Mert itt komplex szolgáltatásról van szó, ami más, mint a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés.) Ennek a helyzetnek a megszüntetésére egyrészt kiadványt jelentetünk meg az ODR tevékenységéről. A kiadvány mellett azonos logóval és színteknikával ellátott plakátot és szórólapokat kapnak a könyvtárak, és mappát, amibe az ODR-rel kapcsolatos információkat gyűjthetik.

Másrészt a Könyvtári Levelező/lapban októberben külön rovat indult az ODR-cikkek számára. Ezek után már nem lehet mondani, hogy erről az országos szolgáltatásról keveset tudnak a kollégák.

A könyvtári rendszer fejlesztésének egy másik, nagyon jelentős területe a telematikai fejlesztés, amelynek során az idén *a tartalomszolgáltatásnak van prioritása*.

A technikai felszerelésre jelentős összegeket fordíthattak a könyvtárak egyrészt a hároméves telematikai fejlesztés során, másrészt az utóbbi időben az Informatikai Kormánybizottság (IKB) pályázatai révén. Az IKB a könyvtári pályázataiban

az NKÖM telematikai koncepciója mentén halad. Az NKÖM feladata e tárgyban most az, hogy készítessen egy fejlesztési tervet arra, hogy a 2002-ben már a városi könyvtárakig eljutó informatikai hálón milyen tartalom jelenhet és jelenik meg a könyvtárak részéről (ez az OSZK feladata) és milyen tartalom a közgyűjteményekben: múzeum, levéltár. (Ez a Neumann Könyvtár feladata.)

A megvalósításnak a 2002-re eső része:

- az OSZK-ban a retrospektív konverzió megkezdése,
- az országos közös katalogizálás szervezeti és finanszírozási helyzetének stabilizálása és erőteljes fejlesztése,
- egy-egy könyvtár kiemelkedő gyűjteményének digitalizálása (országos szakkönyvtárak, felsőoktatási könyvtárak, megyei könyvtárak, egyházi gyűjtemények, múzeumi könyvtárak),
- a digitális formában hozzáférhető folyóiratok és dokumentumok használata. (Ebben kiemelt szerep jut az Országos Széchényi Könyvtárnak.)

Mint látható, *a tartalomszolgáltatás is mindannyiunk feladata*.

Az OSZK retrospektív konverziójának elkészítésére megvan a megvalósíthatósági tanulmány, egyszeri nagyobb (körülbelül 200 millió forint) kormányzati finanszírozási támogatásra várunk, hogy elkészülhessen.

Az országos közös katalogizálás során több feladatot kell megoldani, de ebben az évben ezekben jelentősen léptünk és lépünk előre. Az OSZK-ba került a MOKKA projekt. Ezzel lehetővé vált, hogy a távlatokban a létező VOCAL, az ODR lelőhelyjegyzék és a különböző közös szoftver-társulások egységes használhatósága kialakuljon, illetve az, hogy a MOKKA egyesítse mindazokat a lehetőségeket, amelyeket eddig – a hiányzó szoftverek, a hiányzó közös akarat miatt – különböző helyeken fejlesztettek.

Az idei NKÖM-pályázatot – amely december 21-én a Magyar Nemzet mellékleteként, azután pedig a Kulturális Közlönyben már megjelent – mindezek miatt az idén a tartalomszolgáltatásra írtuk ki. Miután szeretnénk, ha ez a pályázat kapcsolódna a másutt már meglévő fejlesztésekhez, amelyekről a kollégák nem biztos, hogy tudhatnak, a tartalomszolgáltatási munkacsoport előzetes előkészítésével tartunk majd egy megbeszélést februárban az ODR könyvtárak számára a pályázat pontos céljáról és lehetőségeiről.

Azt is részletezzük, hogy mit vállal ennek során az Országos Széchényi Könyvtár. A kötelempeldány szolgáltatásra gondolok, hiszen amennyiben az OSZK érvényt szerez az előírásoknak, elektronikus formában is bekerülnek például azok a folyóiratok, amelyekre szükségünk lehet: szakfolyóiratok, tudományos folyóiratok, megyei lapok. Az OSZK ebben az esetben szolgáltatóként szerepelhet, ennek azonban nagyon sok jogi következménye van. Tehát nyilván lesznek pályázatok egyrészt az OSZK saját lehetőségeire, másrészt az igénybe vevő könyvtárak számára azoknak a feltételeknek a megteremtéséhez, amelyek a használathoz szükségesek.

A meglévő állományok digitalizálására is lehetőséget kívánunk teremteni, gondoljunk például arra, hogy egy-egy megyei könyvtár helyismereti gyűjteményében milyen pótolhatatlan értékek vannak.

Fontos projekt a tartalomszolgáltatás számára is a NAVA, a Nemzeti Audiovizuális Archívum, amiről csak néhány szót mondok. A projekt három szponzora az NKÖM, az ORTT és a MEH, akiknek megbízásából az irányítója és reményeink szerint végrehajtója a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár. A projekt működése a magyar könyvtárügy számára létkérdés, hiszen lehetőség lenne sok technológiai, szabványosítási kérdés, illetve a ma még igencsak szövevényes szerzői jogi kérdések megoldására.

Végül is összefoglalva a közvetlen lehetőségeinket és feladatainkat:

Két évvel ezelőtt azt mondtam a telematikai fejlesztésről, hogy ennyi volt az NKÖM lehetősége, most már más formát kell keresnünk. Gondoljanak például a 800 millióra, amit a Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztossága osztott szét pályázat útján hálózatfejlesztésre. Friss információink szerint ez folytatódik az egyetemi könyvtárak és az országos szakkönyvtárak számára kiírt pályázatokkal. Tehát – reményeink szerint – megvan az új forrás.

Kiemelten fontosnak tartom a könyvtári rendszer működése szempontjából az országos közös katalógizálás megindítását, amire – úgy tűnik – most már reális lehetőség van.

Nagyon lényeges, hogy elkészüljön az Országos Széchényi Könyvtár retrospektív katalógus konverziója, aminek az eredményét az egész könyvtári rendszer hasznosíthatja, hiszen lehető-

vé válik annak a sok éves tervnek a megvalósítása, hogy a könyvtárak a hazai dokumentumokat ne dolgozzák fel párhuzamosan, hanem rekordcsere útján kerüljön a könyvtárukba.

A könyvtári ellátás fejlesztését fogja szolgálni a szakfelügyelet, hiszen az a célja, hogy a dolgok jobban menjenek.

Nagyon fontosnak tartom a minőségmenedzsmenttel kapcsolatos kérdéskört. Nem csupán divat ez, hanem a korszerűség záloga. A Könyvtári Intézet nagyon sok dolgot indított el ezen a téren, és az Informatikai és Könyvtári Szövetség sem tett keveset.

Nagyjából ez várható 2002-re.

Végül engedjék meg, hogy megköszönjem mindannyiuknak, hogy ilyen méltánytalan anyagi körülmények között ennyi erővel teszik a dolgukat, és kérem, hogy végezzük tovább együtt a közös feladatunkat.

Skaliczki Judit

200 éves a nemzeti könyvtár

A magyar kultúra napján, január 22-én megkezdődött az Országos Széchényi Könyvtár bicentenáriumi rendezvénysorozata.

Már a sajtótájékoztatón ünnepi hangulat uralkodott a várban. A termet zsúfolásig megtöltötték az érdeklődők, akiket *Monok István*, a könyv-

